

Rasmussen, T. H. (unpub.). Hvad er fænomenologi? Nogle overvejelser.
(pp. 1-12).

Denne publikation stammer fra www.livsverden.dk - hjemstedet for:

Forum for eksistentiel fænomenologi

Et tværdisciplinært netværk af praktikere og forskere, som anvender eksistentiel-fænomenologiske grundlagstanker og perspektiver i deres arbejde.

Husk at angive korrekt kildehenvisning ved referering til denne artikel.
Den korrekte reference fremgår øverst på denne side.

Læs mere om Forum for eksistentiel fænomenologi
og download flere artikler på
www.livsverden.dk

English version:

This publication is downloaded from www.livsverden.dk – the home page of

The Society for existential phenomenology

A Danish cross disciplinary society of practitioners and researchers who make use of existential phenomenological theory and perspectives in their work.

For more information and downloadable articles visit
www.livsverden.dk

Torben Hangaard Rasmussen

Hvad er fænomenologi? – nogle overvejelser

Hvad er fænomenologi? spørger Merleau-Ponty i indledningen til *Perceptionens fænomenologi*. Han skriver, at det langt fra er opklaret, hvad fænomenologi er - til trods for at der er gået et halvt århundrede, siden Husserl udgav sine første skrifter. Selvom fænomenologien stiller spørgsmålstejn ved, om den almindelige dagligdags erfaring (Husserls ”naturlige indstilling”) er i stand til gennemskue sig selv, søger den alligevel at nærme sig en forståelse af selvsamme verden. Fænomenologien er ikke blot en metode til afdækning af væsentlige strukturer i den levede verden. Metoden har også sit nødvendige afsæt i en ontologi, i en antagelse om, at mennesket ”altid allerede” eksisterer i verden. Det er ikke som subjekt stillet over for en objektiv omverden.

Fænomenologien bliver til i et opgør med to filosofiske hovedstrømninger i moderne tid: empirismen og rationalismen. Empirismen hviler på den forhåndsantagelse, at der eksisterer en objektiv verden uafhængig af subjektet. I denne verden indgår alt i kausale sammenhænge, det gælder om at afdække. Rationalismens udgangspunkt er det modsatte, idet subjektet i kraft af dets mulighed for refleksion ”står over” objektet. Ved hjælp af refleksion har subjektet mulighed for at forstå og udlægge den objektive verden. Fænomenologien placerer sig hverken ved den objektive eller subjektive pol. Dens ontologiske udgangspunkt er, at mennesket altid allerede eksisterer i verden, som det er intentionelt rettet mod. Mennesket kan så at sige ikke undslippe denne meningsfuldt givne verden. Det er dømt til mening, som Merleau-Ponty formulerer det. Derfor er hverken subjektet eller objektet oprindelige, men afledte størrelser. Fænomenologien søger at beskrive og sætte ord på den verden, der ligger før konstitueringen af et subjekt og objekt.

Merleau-Ponty fremhæver i Husserls ånd beskrivelsen (deskriptionen) som metode til at nærme sig den levede verden. Det må ikke misforstås i retning af, at beskrivelsen er en simpel opregnen af foreliggende fakta. Jeg ser f.eks. det og det. Der udspiller sig de og de hændelser etc. Beskrivelsen vil fremdrage de *væsentlige* og *meningsfulde* træk i den menneskelige eksistens, i

menneskets væren i verden. Er det muligt at opstille kriterier for, hvad der er væsentligt i beskrivelsen? Kriterierne er ontologiske, idet det gælder om at beskrive det væsentlige i det, der umiddelbart viser sig med stadig hensyn til den ontologisk tese, at mennesket altid allerede eksisterer i verden. Båndene, der forbinder mennesket med verden, knyttes af den levede krop. Ja, er allerede knyttet, før det tematiseres af et jeg, et cogito. Det er den grundlæggende antagelse, Merleau-Ponty arbejder ud fra i *Perceptionens fænomenologi*. Beskrivelserne sigtes gennem dette syn med henblik på at nærme sig det væsentlige. Det væsentlige i beskrivelsen kan ikke fremdrages, med mindre der er en ontologisk udgangstese. Det, der fænomenalt viser sig, er hverken subjektivt givet i menneskets indre eller eksisterer objektivt uden for mennesket. Metoden er "et forsøg på direkte beskrivelse af vor oplevelse sådan som den er og helt uden hensyn til dens psykologiske tilblivelse og til de årsagsforklaringer, som videnskabsmanden, historikeren eller sociologen måtte give den." (S. 23) Det gælder om at sætte ord på den levede og erfarede verden, der altid vil være primær i forhold til empiriske eller rationalistiske udlægninger af den. En empirisk forskningsmåde springer over den altid allerede levede verden for objektivt at kunne bestemme den menneskelige adfærd. Empirismen arbejder kort sagt med tilrettelagte principper, fænomenologien med forsøgsvisе beskrivelser og tilnærmelser.

Man kan stille det spørgsmål, om den fænomenologiske metode i sidste ende fortjener at blive taget alvorlig, når den har vanskeligt ved at definere sig selv og opstille principper og fremgangsmåder for, hvordan man går frem. Skal tilfældighederne da råde, kan man med rette spørge. Fænomenologien er kun tilgængelig for en fænomenologisk metode, lyder det lidt dunkle svar fra Merleau-Ponty. Det vil sige, at fænomenologien må udøves, praktiseres og løftes frem som refleksionsmåde for overhovedet at kunne blive bedømt af andre. Merleau-Pontys hovedværk er i sig selv et eksempel på, hvordan den fænomenologiske metode praktiseres i forhold til et utal af eksempler, der beskrives og fortolkes. I virkeligheden er der skrevet meget om fænomenologi, men få har praktiseret den. I *Perceptionens fænomenologi* kommer metoden bl.a. til udtryk i den afdækkende beskrivelse eller "eksistentielle analyse" af et enkelt tilfælde inden for den kliniske hjerneforskning: Schneider, der som soldat blev såret under 1. verdenskrig. Merleau-Ponty tager udgangspunkt i forskellige empiriske og rationalistiske forklaring af hjerneskadener og præsenterer en alternativ fænomenologisk udlægning. Jeg vil senere ved hjælp af eksempler også fra den rumlige perception vise, hvordan metoden praktiseres af Merleau-Ponty.

Hvorfor er fænomenologien så længe forblevet en begyndelse, et problem og et projekt? Det skyldes især, at det er vanskeligt, ja uhyre vanskeligt at ændre indstilling til verden. Vanemæssigt er vi enten empirister eller rationalister. Fænomenologen må ændre sit blik på verden, og det sker med udgangspunkt i den ontologiske udgangstese, at mennesket eksisterer i verden. Subjekt og objekt er endnu ikke konstitueret i denne verden. Ingen af dem foreligger. Den levede verden er et oprindeligt udifferentieret hele. Det vil sige, at en senere empirisk eller rationalistisk forholden sig til verden kun kommer i stand i kraft af det allerede levede forhold til verden. Den levede verden er primær i ontologisk forstand. Med Merleau-Pontys ord: "Alt, hvad jeg ved om verden, også min videnskabelige viden, ved jeg i kraft af et syn, som er mit, en erfaring om verden, uden hvilken videnskabens symboler intet ville sige mig." (S. 25) Verden er allerede levet og erfaret af en menneskekrop, som er intentionelt rettet mod den. Kroppen hører sammen med verden.

Den umiddelbart erfarede verden vil altid være det givne vilkår, springbrættet for erkendelsen: "Videnskabens verden har ikke og vil aldrig få samme ontologiske status som den oplevede verden af den simple grund at den er en bestemmelse eller en forklaring af den." (S. 25)

Fænomenologien er en filosofi, skriver Merleau-Ponty, for hvilken verden allerede er givet før refleksionen. Denne præ-refleksive eksistensform, der kendetegner den levede verden, kalder Merleau-Ponty også for en naiv kontakt. Naivitet forbindes normalt med barndom og uskyld. Det vil sige, at den levede verden er mest åbenbar, mindst tildækket i barndommen, i tidlige perioder af menneskehedens historie, hvor refleksion og videnskabelig tænkning endnu ikke er fremtrædende eller dominerende. Barndommens livsverden kan følgelig kun forstås ud fra en fænomenologisk indstilling.

Husserl pointerer som sagt, at det gælder om at beskrive og ikke forklare eller analysere, fordi den menneskelige væren i verden ikke kan reduceres til at være et resultat af bestemte årsagsforhold, der bestemmer krop og psyke. Det vil sige, at mennesket oprindeligt ikke er til stede i verden som et biologisk, psykologisk eller sociologisk væsen, der kan gøres til genstand for forskellige undersøgelser osv. Den levede verden er og bliver det absolutte, originære udgangspunkt. Menneskets levede eksistens er absolut. Den stammer ikke fra nogle forudgående betingelser – de være sig subjektive eller objektive. Mulige videnskabelige forklaringer af

menneskets adfærd har sin grund i en levet verden, der er meningsfuldt struktureret. For at beskrive forholdet mellem den levede verden og videnskaben drager Merleau-Ponty en sammenligning mellem geografien som videnskab og dens forhold til et landskab, hvor mennesket først lærte, hvad en skov eller en flod er. Geografien som reflekteret videnskab er utænklig uden menneskets levede forhold til landskabet. Vi ville ikke forstå, hvad geografi er, hvis vi ikke allerede havde erfaringer med landskaber. På samme måde er psykologien og sociologien som videnskaber utænkkelige uden menneskets levede forhold til verden.

Mennesket eksisterer i verden. Det vil sige, at kroppen er indflettet i verden, bebor den. Den levede verden er, som jeg var inde på, naiv, umiddelbar, ureflekteret. Den levede verden har visse mytiske træk. Den mytiske verden er ligesom den tidlige barndom ikke overlejret af refleksion, der adskiller et subjekt fra en objektiv omverden. Både barnet og det mytiske menneske lever ”uden for sig selv”, igennem andre eller det andet. Det homeriske menneske f.eks., der viser sig i *Odysseen* og *Iliaden*, lever og handler netop i en præ-refleksiv verden, hvilken selvfølgelig ikke er ensbetydende med, at det ikke tænker over sine handlinger. Det formulerer dets verdensopfattelse ud fra et præ-refleksivt niveau. Det vil sige, at kroppen tænker, hænderne er venlige osv. I moderne tid – især efter Descartes og dualismens indtog i tænkningen - har mennesket overordentlig vanskeligt ved at beskrive den levede verden, fordi den er tildækket af videnskabelige forklaringer, hvis ord og begreber med tiden også har gennemtrængt den levede verden.

Descartes' filosofi indvarsler det nye og selvstændige menneske, der er i stand til tænke selv uafhængig af en religiøs eller mytisk instans. I realiteten er Descartes' rationalisme medvirkende til at trænge den levede verden i baggrunden til fordel for en videnskabelig, refleksiv, analytisk baseret tænkning. Analyse betyder oprindeligt opløsning eller udskillelse og syntese sammenstillen eller forbindelse. Analyse og syntese forudsætter dialektisk hinanden. Ingen analyse uden at der foreligger en helhed, der kan opløse i mindre dele. Ingen syntese uden at der allerede foreligger en udskillelse i mindre bestanddele.

Den levede kropsligt formidlede verden skal beskrives. Perceptionen eller den sansemæssige erfaring er menneskets oprindelige tilgang til verden. Perceptionen er ikke en videnskab om

verden, idet den ikke er noget mennesket vælger eller kan vælge fra. Den er den altid allerede eksisterende baggrund for menneskets handlinger og overvejelser. Mennesket er i verden, uløseligt knyttet til den i den sansemæssige erfaring. Derfor kan udgangspunktet ikke være det indre menneske. Mennesket eksisterer i en meningsfuld verden sammen med andre mennesker.

Er det da ikke en tilsyneladende uløselig opgave at beskrive denne verden, når mennesket er knyttet til den og eksisterer i den. Det er nødvendigt at løsne båndene til verden, afbryde strømmen og betragte verden "ohne mitzumachen", som Husserl udtrykker det. Den empiriske lære om sanserne søger at reducere verden til at være *tilstande* i os selv, mens rationalismen ser verden som subjektivt givet for en reflektiv virksomhed. Spørgsmålet er imidlertid ikke, hvorvidt verden er tilstande inde i os selv eller subjektivt givet for tanken. Verden er det, mennesket lever eller oplever. Dette er et vigtigt *anti-reduktionistisk* træk, der kendetegner fænomenologien som metode. Den sindsyges verden eksempelvis, selvom den er nok så bizar, skal tages alvorlig og beskrives som en egen verden. Ligeså barnets verden, dets leg og om omgang med legetøj: "Verden er ikke det, jeg tænker, men den jeg lever i; jeg er åben for verden og kommunikerer uden tvivl med den, men jeg besidder den ikke, den er udtømmelig." (p. 28).

Fænomenologien er ikke som empirismen og rationalismen en "teori" om verden. Den er som allerede nævnt en ændret indstilling til verden, der begrundes ved hjælp af forskellige ontologiske teser og argumenter. Merleau-Pontys første tese lyder: "Verden foreligger før enhver analyse, jeg kan foretage af den, og det ville være kunstigt at udlede den af en række synteser, som skulle forbinde sansningerne og derefter de perspektiviske aspekter af objektet, når dog de første som de sidste netop er produkter af analysen og ikke bør anses for virkelige før den." (S. 27) Denne tese er grundlæggende for fænomenologien. Den fænomenale eksistensverden overses sædvanligvis og ved begyndelsen sættes i stedet enten en objektivt bestemt verden eller en rationel, subjektiv verden. I den fænomenale eksistensverden er kroppen kendetegnet ved transcendens, rettedhed mod verden, bevidsthedens intentionalitet eller livsverdenen. Den kropslige transcendens er det altid allerede givne vilkår for refleksionen.

Den anden tese, som indeholder flere citater lyder: "Når jeg fra den sunde fornufts eller fra videnskabens dogmatik vender tilbage til mig er det ikke en kerne af indre sandhed, jeg finder,

men et subjekt, som er uløseligt knyttet til verden.”.....“Perceptionen er ikke en videnskab om verden, den er ikke en handling, en velvervet stillingtagen, den er en baggrund, mod hvilket alle vore handlinger aftegner sig, og som enhver handling forudsætter.” (S. 28) Den levede verden er ontologisk primær, fundamentet for den senere videnskabelige tilgang til verden. For at nærme sig den levede verden og beskrive dens væsentlige træk er det med andre ord nødvendigt at trække sig tilbage og afbryde strømmen, den indforståede og ureflekterede medvirken, mennesket altid allerede er hensat i. Da er der mulighed for, at den tilvejebragte ændrede fænomenologiske indstilling bliver til en undren over verden: ”Refleksionen er ikke en trækken sig ud af verden og ind mod bevidsthedens enhed som fundament for verden, men en træden tilbage for at se transcenderne bryde frem, en løsningen af de intentionelle bånd, der knytter os til verden, for at få dem til at træde frem.” (S. 31)..... Den radikale refleksion er bevidsthed om sin egen afhængighed af et ureflekteret liv, som er dens konstante udgangspunkt og endepunkt.” (S. 32)

Verden er den, vi lever, og dette umiddelbart givne felt vil altid være fundamentet for en eventuel senere skelnen mellem subjekt og objekt, virkelighed og uvirkelighed, sandhed og illusion: “Den fænomenologiske verden er ikke en eksplicitering af forudgående væren, men etableringen af væren; filosofien er ikke en afspejling af en allerede foreliggende sandhed, men er ligesom kunsten virkeliggørelsen af en sandhed.” (S. 39) “Den virkelige filosofi lærer os at se verden igen” (S. 40) “Alle erkendelsesformer hviler på en “grund” af postulater og i sidste instans på vor kommunikation med verden som en første etablering af rationaliteten.” (S. 40) De anførte citater er en kritik af naive afspejlingsteorier, hvor virkeligheden derude reflekteres i mit indre.

Husserls ofte citerede sætning “Zu den Sachen selbst” betyder to ting. For det første kræver det, at der indledningsvis sættes parentes om forudfattede teoretiske meninger og metafysiske antagelser og i stedet tages udgangspunkt i de umiddelbare erfaringer. For det andet kræver det en vis distance til den umiddelbare og naive erfaring, hvis det skal være muligt at aflæse, dvs. reflektere over dens meningsstruktur, dens væsen. Den naturvidenskabeligt baserede psykologi holder sig til en eksakt beskrivelse af faktuelle kendsgerninger, hvilket indebærer, at adfærdens mening overses.

Fænomenologien skal praktiseres; men få har udøvet denne praksis, der ikke kan støtte sig til en fastlagt procedure, der fortæller, hvad man skal gøre i detaljer. Et særegent træk ved Merleau-Pontys metode er dens stadige kredsen omkring en problemstilling i forsøget på at nærme sig en rammende beskrivelse og forståelse af det, der ligger før differentieringen mellem et subjekt og objekt. Han søger en sproglig nærhed til det, der skal beskrives. I *Perceptionens fænomenologi* fremdrager Merleau-Ponty ”klassiske” udlægninger af perceptionen - enten empiriske eller rationalistiske. De kritiseres og i stedet sættes den levede krop og dens kommunikation med verden, som ikke kan udtømmes ved hjælp af en kausal tænkemåde. Den forvandler den levede krop til et objekt, der er underlagt processer. Merleau-Ponty beskriver den levede kropps udveksling med verden ved hjælp af ord som dialog, kommunikation, forankring, en spørgen m.m. I stedet for at lede efter kausale sammenhænge, spørges der efter *mening*.

Hvordan praktiseres fænomenologien i Merleau-Pontys hovedværk? Jeg vil tage udgangspunkt i et kapitel der har overskriften *Egenkroppens rumlighed og motorikken*. Merleau-Ponty indleder dette kapitel med at beskrive sin egen arm, der hviler på bordet. Set med et empirisk blik er den et objekt placeret ved siden af askebægeret, i en vis afstand, men armen er jo ikke primært en livløsting på linje f.eks. med telefonen, der står i nærheden af askebægeret. Armen er ikke en isoleret eller adskilt enkelt del af kroppen. I den levede verden er kroppens enkelte dele ikke udfoldet eller placeret ved siden af, men *omsluttet* i hinanden. Merleau-Ponty anvender her det alternative ord ”omslutte” (envelope) for at beskrive det væsentlige i kroppens levede forhold til verden, i dette tilfælde armens rumlige eksistens. Kroppens dele er viklet ind i, forudsætter og betinger hinanden, kort sagt: kommunikerer. Det vil sige, at mennesket besidder sin krop i en udelt samlet bevægelse. Kropsskemaet formidler forholdet til verden. Kropsskemaet er med Merleau-Pontys ord ”ens globale bliven sig sin stilling i den intersensoriske verden bevidst”. Det er kroppen udlagt som gestalt. I den levede verden indtager kroppen en holdning (skema) til en mængde foreliggende eller mulige opgaver. Kroppen indtager ikke en bestemt rumlig, kvantitativt bestemt *position*, der kan måles i forhold til andre positioner, men indgår derimod i meningsfulde *situationer* eller forskellige kontekster.

I sin beskrivelse af det væsentlige i forholdet mellem krop og rum anvender Merleau-Ponty ord og begreber, der ikke bevæger sig i årsags – virknings baner. Merleau-Ponty benytter sig i den

forbindelse bl.a. af analogier til at beskrive kroppens forhold til verden. Han skriver et sted: På samme måde som den indfødte, der befinder sig i ørkenen, umiddelbart ved, hvor han er uden at skulle beregne afstande fra et punkt til et andet, ved mennesket hvor dets krop er. Den er her – måske parat til at løse en opgave, vendt mod et andet menneske, polariseret af bestemte opgaver. Den levede krop er ”indsættelsen af de første koordinater”. Det er i den meningsfulde handlen i forhold til bestemte opgaver eller mennesker, at kroppens rumlighed fuldbyrdes.

Jeg nævnte tidligere, at Merleau-Ponty inddrager eksempler neurofysiologiske forskning. Det hænger sammen med, at den hjerneskadedes anderledes adfærd sætter kroppens levede forhold til verden i relief. Tilfældet Schneider er beskrevet af hjerneforskeren Kurt Goldstein. Schneider deltog som soldat i 1.verdenskrig. Han blev ramt af en granatsplint i hjernen. Hans hjerneskade viser sig ved, at han f.eks. er ude af stand til at udføre ”abstrakte bevægelser”, der ikke er indlejret i en faktisk situation. Han kan ikke bevæge arme og ben på kommando, pege på sin næse m.m, hvis lægen beder ham om det. Skal han udføre disse bevægelser, der udspiller sig i et virtuelt rum kræver det forberedelser, indledende øvelser. Derimod kan han uden videre udføre vante, såkaldt habituelle bevægelser.

Hvordan kan det være, at Schneider ”ved”, hvor hans næse er, når den klør, og ikke ved, hvor den er, når han af lægen bliver bedt om at pege på den? Merleau-Ponty anfører, at det at ”gribe” eller ”røre ved” er noget andet for kroppen end at ”pege”. Fænomenologisk set er det to forskellige verdener. Gribebevægelsen er på magisk vis allerede ved sit mål, som når man slår ud efter en myg, der stikker. Der findes med andre ord to forskellige former for kropsligt stedkendskab. Stedkendskab i den klassiske psykologi beskrives som en forestilling om en position i et objektivt rum. Kropprummet kan i Schneiders tilfælde foreligge i en gribeintention uden at være til rådighed i en erkendelsesintention. Schneider råder ikke over sin krop som middel til at udtrykke en fri handling, f.eks pege på sin næse. Handlingerne er og bliver indlejret i det fortrolige og kendte.

Det ”normale” menneske kan lade sin krop spille, frigøre den fra den vanlige livssituation og lade den ånde, tale, måske græde i imaginære situationer. I virkeligheden er den hjerneskadede ikke i stand til at lege med muligheder. Han kan ikke mobilisere den spontaneitet eller frihed, der kendetegner den levede krop. Her er det muligt at drage en sammenligning med et normalt

fungerende menneske, der f.eks ikke spontant kan udføre bestemte danse - eller trommebevægelser. Han er låst fast og nødsaget til først at studere bevægelserne og dernæst udføre dem. Schneiders adfærd har ligeledes mange lighedstræk med autistens eksistens eller ”væren i verden”. Der er noget omstændeligt og ufrit over autistens adfærd. Gentagelsen og den manglende spontaneitet. Merleau-Ponty skriver, at at den kropslige gestus har mistet sit melodiske præg og i er stedet blevet til en sum af sammenføjede bevægelser.

Til gengæld kan Schneider uden videre bevæge sig frit i et konkret rum, hvor stedkendskab ytrer sig som en slags ”sameksistens” med stedet. Han behøver ikke lede efter stedet, hvis han stikkes af en myg. Hånden finder uden videre stedet, der er stukket. Det vil sige, at mennesket ikke bevæger dets ”objektive krop”, men den fænomenale. Arbejdsbordet, computeren, pennen hammeren m. m. er handlepoler, kroppen er vendt mod. Den normale har greb om eller hold på sin krop. Han er ikke blot åben over for konkrete situationer og opgaver, men han råder også over sin krop i forhold til fiktive og verbale situationer uden praktisk betydning her og nu. Kroppen kan vende sig bort fra verden og situere sig i det virtuelle. Den normale tager det mulige for givet, regner med det og kan forlade det aktuelle. Merleau-Ponty sammenligner den hjerneskadedes forhold til kroppen med en taler, der er nødsaget til at støtte sig til et manuskript for at kunne sige ordene.

Den hjerneskadede lever med Merleau-Pontys ord i en stivnet, betydningsfattig verden, mens den normale forehavender polariserer verden. Merleau-Ponty taler ligeledes om, at Schneiders bevægelser har mistet deres ”melodiske” karakter og består af fragmenter, der hele tiden på ny skal sammensættes. Den hjerneskadedes symptomer er ikke knyttet til en konstaterbar årsag, men til en grund eller mulighedsbetingelse. Når Schneider ikke længere kan pege på et sted på sin krop har det sin grund i, at han ikke kan forvandle sig til, agere som et frit subjekt over for en objektiv verden. Den levede krop er et væv af intentioner, en væren hen mod verden. Hos den normale er den levede verden betydningsladet, den siger noget, meddeler og fordrer noget, mens betydningen hos den hjerneskadede ofte må tilvejebringes gennem en refleksiv akt. Verden har ikke længere nogen fysiognomi.

En empirisk analyse af perceptionen vil være tilbøjelig til at skelne mellem foreliggende sansedata og den betydning en forstandsakt måtte tillægge dem. Set i dette perspektiv skyldes perceptionsforstyrrelser enten sensoriske defekter eller erkendelsesforstyrrelser. Hos det normale menneske "taler" tingene. De har en mening. Hos den syge må meningen tilbejbringes gennem en stadig tilbagevendende fortolkningsakt. Han lever eller eksisterer kort sagt ikke i betydningerne. Hans spontane, umiddelbare evne til at eksistere "frit" er gledet ham af hænde. Den kropslige væren er normalt et væv af intentioner. Normalt er adfærden eller det perceptuelle liv båret oppe af en intentionel bue, et levet udkast i retning af fortid og fremtid, som imidlertid er svækket hos Schneider.

Schneider kan som nævnt ikke hensætte sig i en imaginær situation, spille eller lege. Derfor er hans adfærd pertentlig og kalkulerende. Han forvandler en fiktiv situation til en virkelig. Han forstår f.eks. ikke en vittighed. Han er bundet til det aktuelle og har begrænset frihed. Merleau-Ponty kalder sin beskrivelse af Schneider for en "eksistentiel analyse". Den overskrider de klassiske alternativer mellem empirisme og rationalisme. Motorikken beskrives som en oprindelig intentionalitet. Bevidstheden er ikke "jeg tænker at", men "jeg kan". Hånden er et eksempel. Når den rækker ud efter en genstand er den ikke forestillet. Mennesket kaster sig ud mod genstanden, som det i en eller anden forstand allerede omgås. Kroppen indtager ikke en objektiv position i rummet eller tiden. Den bebor tiden og rummet, er til i dem. Kroppen hæfter sig til dem, favner dem. Det vil sige, at kroppen oprindeligt ligger inde med en "praktognosi", en viden om verden, som er originær. Kroppen forstår verden uden at skulle gå igennem en verden af repræsentationer eller underordne sig en symbolfunktion.

Mimesis er også en form for praktognosi. Hvis et menneske vil efterligne nogle bevægelser hos en anden, placerer det ikke den andens bevægelser i et objektivt rum. Det er netop, hvad den syge er nødsaget til at gøre, fordi han ikke kan hensætte sig i en virtuel modulation af kroppen. Det normale menneske kaster sig ud i, smyger sig ind i modellen, der skal efterlignes. Irrealiserer sig i den. Den normale besidder ikke kun sin krop som et system af aktuelle indstillinger, men også som et åbent system af ækvivalente stillinger, der muliggør andre orienteringer. Skal jeg lære nogle dansetrin, er det min krop, der kaperer de nye bevægelser. At kunne skrive på et pc-tastatur er ikke ensbetydende med, at jeg kan opregne, hvor de enkelte bogstaver er placeret på tastaturet.

Vanen ligger i hænderne, melder sig som en kropslig indsats. Jeg ved ved, hvor tasterne er på samme måde, som jeg ved, hvor mine hænder og fødder er eller for den sags skyld mine læber og min tunge, når jeg taler. Hændernes bevægelse i forhold til tastaturet kan ikke beskrives objektivt som en rute fra et punkt til et andet i rummet, men som en modulation af motorikken.

Merleau-Ponty skriver: ”Når jeg sætter mig foran skrivemaskinen, udbreder der sig et motorisk rum under mine hænder, hvori jeg kan afspille det, jeg har lært.” (s. 99) Kroppen forstår verden. Der er overensstemmelse mellem det jeg ser, og det, der er givet, mellem min intention og udførelsen. Kroppen er forankret i verden. Fører jeg min hånd til knæet, er den ikke givet som idé eller forestilling, men som en del af min levende krop. Knæet er et gennemgangssted i min bevægelse mod verden. En orgelspiller indretter sig i orglet ligesom han indretter sig i et hus. På det kropslige niveau finder en meningsindstiftelse sted. Her finder en sammenknytning af væsen og eksistens sted. At være krop er at være knyttet til en bestemt verden.

Den fænomenologiske beskrivelse griber sin genstand, mens den bliver til, således som den viser sig for den, der lever den, med den meningsatmosfære den er omgivet af. Den forsøger at glide ind i denne atmosfære for bag de spredte kendsgerninger og symptomer at genfinde subjektets totale kropslige væren, hvis det drejer sig om en normal person, eller den fundamentale forstyrrelse, hvis det drejer sig om en syg (s. 69) Merleau-Ponty reducerer ikke symptomerne til en konstaterbar årsag, men til en grund eller mulighedsbetingelse. Den afvigende neurofysiologi hos autisten f.eks. er mulighedsbetingelsen for og ikke årsagen til en anderledes perception af verden. Jf. s. 77.

I begyndelsen af 1950'erne var Merleau-Ponty i en kortere periode professor i børnepsykologi og pædagogik ved Sorbonne. I forelæsningserne, der nu er udgivet, kommer han ligeledes ind på den fænomenologiske metodes egenart. I en forelæsning om barnets tilegnelse af sproget, skriver han om metoden: ”Det er nødvendigt tage kontakt med kendsgerningerne, forstå dem ud fra sig selv, at læse dem og at tyde dem på en måde, der giver mening. Det er nødvendigt at variere fænomenet, og dernæst på grundlag af disse variationer udlede en fælles mening. Kriteriet for denne metode er ikke mængden af kendsgerninger, der tjener til bevisførelsen af bestemte

hypoteser. Bevisførelsen består i troskaben over for fænomenerne, det tætte greb, vi opnår over for det anvendte materiale, og i en eller anden forstand beskrivelsens ”tæthed” (s. 13).

Jeg har citeret udførligt, fordi Merleau-Ponty her i koncentreret form skriver om den fænomenologiske metodes egenart. Det er nødvendigt at komme tæt på fænomenet, variere det og læse det ligesom en tekst, der giver mening. Dette er kriteriet for metodens gyldighed. Der er tale om en kvalitativ beskrivelse, der ikke er subjektiv, men intersubjektiv, fordi den beskriver, hvad andre også kan iagttage. En dybtgående beskrivelse af et enkelt fænomen kan være lige så rigorøs som en analyse og sammenligning af mange enkelttilfælde. Merleau-Ponty henviser her til Goldsteins eksistentielle analyse af hjerneskadedes adfærd, der har en ”indre mening”. Merleau-Ponty henviser til, at der er to måder at forstå begrebet induktion. Man kan nå frem til et generelt udsagn ved at abstrahere på grundlag af mange tilfælde. Eller man søge en essentiel generalitet i det konkrete fænomen (s. 482).

Om forholdet mellem krop og verden hedder det: “Når jeg er vidne til, at andres handlinger tager form, bliver min krop et middel til at forstå dem. Min kropslighed er den kraft, der kan forstå andres kropslighed. Jeg forstår den andens intentioner, fordi min krop kan det samme. Her er det nødvendigt at introducere begrebet stil: Hvad, der er sandt for mig, er det også for den anden, fordi stilen i min og den andens udtryk er den samme. ‘Stil’ er ikke et begreb, en idé: Det er en udtryksmåde, jeg griber og dernæst efterligner, selvom jeg er ude af stand til at forklare hvordan.” (Merleau-Ponty 1988 s. 40)

Litteratur:

Merleau-Ponty, M. (1999): *Om sprogets fænomenologi*. Gyldendal: København

Merleau-Ponty, M. (1988): *Merleau-Ponty à la Sorbonne*. Cynara: Dijon